

GÁL M. ZSUZSA

ITI Kongresszus Londonban

Néhány szó a Magyar Központról

Közel negyed százada, 1947-ben, Párizsban, nyolc ország képviselőinek jelenlétében, J. B. Priestley angol író és az UNESCO akkori főigazgatója, Julian Huxley javaslatára - a világ színházművészete kölcsönös megismerésére és megismertetésére - megalakult az ITI (International Theatre Institute - Institut International du Théâtre - Nemzetközi Színházi Intézet). Az UNESCO fennhatósága alatt, párizsi központtal működik, a világ 45 országában úgynevezett nemzeti tagközpontokkal.

Magyarország 1957 óta tagja.

A Magyar Központ hosszú éveken át bizonytalan szervezeti formában működött egészen 1969-ig, amikor is az ITI Budapesten tartotta 13. Kongresszusát.

Ez a kongresszus, amely a magyar színházi szakemberek zömét - pontosan az említett bizonytalanságok következtében - távoltartotta a tanácskozásoktól, a „senki sem próféta a saját hazájában” magyar sajátosságnak megfelelően, a külföldi résztvevők körében olyan meglepedést váltott ki, hogy még Londonban is bizonyos nosztalgikus sóhajjal emlegették jólszervezettségét, vitái magas színvonalát.

A budapesti kongresszus változást ho-

zott a Magyar Központ életében: hazai határozat született önálló, államilag támogatott egyesületté történő újjászervezéséről. E döntés megvalósulását az 1970 júniusában tartott újjáalakuló köz-gyűlés dokumentálta.

Ezt az újjászervezett Magyar Központot képviselte Londonban dr. Hont Ferenc, a Magyar Központ elnöke, Marton Endre, a Nemzeti Színház igazgató-ja, a Magyar Központ társelnöke, Mátrai Betegh Béla, a Magyar Nemzet kulturális rovatának vezetője. Csatlakozott hozzájuk Londonban Lengyel György, a Madách Színház rendezője és Elbert János fordító.

A küldöttek Londonban

A résztvevők listáját lapozva, feltűnő a küldöttek impozáns és minden eddigi kongresszust felülmúló száma. Mintha a földgömb forogna előttünk: a Szovjetuniótól az Egyesült Államokig, Nigériától Venezueláig és a Fülöp-szigetekig, kétszáznál több színész, rendező, igazgató, kritikus, 38 ország szakemberei képviselték a világ színházművészetét, hogy sajátos nemzeti problémáikkal is hozzájárulni igyekezzenek a közös gondok feltáráshoz és megoldásához.

Ismerős nevek köszöntenek a küldöttek között: G. Tovsztonogov a tizenegy tagú szovjet delegációban; Ellen Stewart, a budapesti kongresszus kedvence, a New York-i La Mama színház egzotikus szépségű és fáradhatatlan energiájú alapító-igazgatója; Aldo Nicolaj, a neves olasz író; Walter Felsenstein, a berlini Komische Oper világhírű igazgatója; Radu Beligan, a bukaresti Nemzeti Színház színész-igazgatója; William Gaskill, a londoni Royal Court Theatre igazgatója; Georges Sion, a nemzetközi tekintélynek örvendő belga kritikus. Színészek, színésznők, rendezők, akiket a filmvászonról vagy a külföldi szakfolyóiratokból ismerünk, és olyanok, akikről még nem hallottunk, de éppen az ITI feladata, hogy megismertessen velük, hazájuk színházművészetének reprezentatív képviselőivel.

A legdrámaibb beszámoló

Nem színész mondta el, nem is drámaíró írta, hanem Guy Brajot, a francia Kulturális Minisztérium Színházi és Kultúrközi Osztályának vezetője. Száraz tényeket és adatokat tárt a „Főbizottság” tagjai elé (az ITI munkája bizottságokban folyik, a „Főbizottság” a szervezet egészét érintő kérdéseket vitatja),

ám ezek a tények és adatok egy világ-hírű nemzetközi intézmény haláltusáját diagnosztizálták. A *Nemzetek Színházát*...

Létrehozását az ITI dubrovnikai Kongresszusa kezdeményezte, 1955-ben. A francia kormány magáévá tette a javaslatot, és két esztendővel később, 1957. március 27-én az állam, Párizs városa, valamint Szajna megye együttes anyagi hozzájárulásával, a párizsi Sarah Bernhardt Színházban megnyitotta első évad-ját a Nemzetek Színháza (ennek a nap-nak a tiszteletére határozta el egy későbbi - Bécsben tartott - ITI Kongresszus, hogy március 27. legyen *Színházi Világnap*, amikor a világ minden országában, minden városában és minden szín-házában a színházat ünneplik mint a béke és a humanitás eszközt).

Hatalmas mozgó ereje a világ színházainak legjobb produkcióit vonzotta Párizsba, és olyan tág megismerési és ugyanakkor összehasonlítási lehetőséget kínált a szakembereknek és a széles közönségnek egyaránt, olyan, soha nem tapasztalt érdeklődést keltett a színház iránt, hogy például 1962-ben a Nemzetek Színháza 123 előadását közel száz-ezer néző tekintette meg.

Mégis, néhány éven belül már jelentkeztek a vállalkozás első nehézségei.

A problémák mindenekelőtt művészi téren mutatkoztak. A rendkívül magasra emelt színvonalbeli mérce következtében évről évre csökkent a meghívható színházi együttesek választéka, ugyanakkor egyre szaporodtak, és látogatottság tekintetében konkurenciát jelentettek azok a nemzetközi fesztiválok, amelyek korántsem állítottak olyan követelményeket, mint a Nemzetek Színháza, és így válogathattak a könnyebb fajsúlyú és gazdaságosabb előadásokban.

Gazdasági téren a gondok akkor jelentkeztek, amikor Párizs városa és Szajna megye visszakérte a Sarah Bernhardt Színházat, és ezzel egyidejűleg megvonta az anyagi támogatást is: a pénz éppen a Sarah Bernhardt Színház Városi Színházzá történő átalakításához, szórakoztatókombináltá váló átépítéséhez kellett.

A francia kormány ily módon társ nélkül maradván, a Nemzetek Színházát Párizs egyik állami színházába, a Théâtre de France-ba telepítette, és a színház igazgatója, Jean-Louis Barrault vezetése alá helyezte.

Mindez 1966-ban történt.

A Nemzetek Színháza új lendületet kapott. Barrault az igazgatásban „kartel”-be tömörített maga köré egy csoport nemzetközi színházi szakembert, köztük Peter Brookot, akinek irányításával 1968 elején megnyílt a Nemzetek Színháza saját „műhelye”, és önálló produkció bemutatására készült.

Az 1968. májusi események és Barraultnak az igazgatói székéből való elbocsátása derékba törték a Nemzetek Színháza karrierjét. 1971-ben már meg sem nyitotta kapuit...

A Nemzetek Színháza Legfelsőbb Tanácsa - az ITI közreműködésével - még az elmúlt évben nemzetközi kollokviumot hívott össze Párizsban a Nemzetek Színháza sorsának ügyében. A testület a négynapos tanácskozás alapján és több hónapos munkával konkrét javaslatokat terjesztett a francia kormány elé:

1. a lehető legrövidebb időn belül nevezzen ki igazgatót a Nemzetek Színháza élére, nemzetközileg elismert szak-ember személyében;

2. bocsásson a színház rendelkezésére állandó adminisztratív személyzetet és önálló, a Théâtre de France-tól független munkahelyet;

3. tegye lehetővé állandó kutatóműhelyek létrehozását, bemutatási kötelezettség nélkül;

4. nyújtson segítséget ahhoz, hogy egymás után vagy egymás mellett, meghatározott időközökben - például kétévenként - minden korlátozás nélkül, mint-egy a világszínház tükréként, különböző országokban és városokban megrendezésre kerülhessenek meghívott produkciók nemzetközi szemléi, eredeti alkotóműhelyek bemutatói.

A francia kormány elfogadta a Legfelsőbb Tanács javaslatait:

1. az összes nehézségek ellenére, az 1955. évi dubrovniki kongresszus célkitűzésének és a nemzetközi kollokvium kívánságának megfelelően - továbbra is vállalja a Nemzetek Színházát;

2. hajlandó

- kinevezni egy nemzetközi hírnevű igazgatót, és javasolja erre a posztra Jean-Louis Barrault-t;

- engedélyezni az állandó adminisztratív személyzetet;

- segíteni állandó kutatóműhelyek létrehozását és elhelyezését;

- közreműködni nemzetközi színházi szemlék megrendezésében, színházi műhelyalkotások bemutatásában.

3. *Minthogy azonban az új struktúra* minimálisan évi 2 és fél millió frank szubvenciót igényel, és ez az összeg két-három éven belül 4-4 és fél millió frankra rúg majd, a francia kormány viszont a jelenlegi évi 600 000 franknál nagyobb támogatást nem biztosíthat a Nemzetek Színházának - a Legfelsőbb Tanács javaslatát saját anyagi erejéből megvalósítani nem tudja. Felhívja tehát a nemzeti ITI Központokat, hassanak oda, hogy országuk állami szervei és magánszervezetei vállalják a különbözetet a Nemzetek Színháza anyagi fedezetének biztosítására. Reméli, hogy ezzel az anyagi együttműködéssel visszaállhat a Nemzetek Színháza régi hírneve, és az intézmény újra a nemzetközi találkozó, színházi szemlék és bemutatók méltó helye lesz. - Ha viszont ez a nemzetközi anyagi együttműködés nem valósul meg, a francia kormány - legnagyobb sajnálatára - csupán saját anyagi és pénzügyi keretein belül vállalhatja a Nemzetek Színháza elkövetkezendő évadjait...

A Nemzetek Színháza tehát, úgy, ahogy mi ismertük, a fogalom, amit jelentett számunkra - meghalt. Ami ezután következik - nemzetközi pénzügyi összefogással vagy anélkül - már csak nevében lesz folytatója a réginek. Annak, amelynek színpadán - számtalan meghívás ellenére - egyetlen magyar társulat sem lépett fel.

A legérdekesebb téma

A nevében már a témát is magában hordozó „Színház és ifjúság” bizottság vitája Londonban a budapesti kongresszusra nyúlik vissza (és folytatódni fog 1973-ban is). A Fészek Gobelin-termében beszéltek nemzetközi szinten először arról, hogy az ifjúság ma már nem csupán szórakozásnak tekinti a színházat, ha-nem mindinkább önmaga és véleménye kifejezési eszközének.

A London Coliseumban az ebből fakadó legégetőbb problémákat vitatták, elvi és esztétikai síkon, és két egymással összefonódó ágon.

Az ifjúság megújult érdeklődése a színház iránt arra enged következtetni, hogy a színházi formák nagyon érzékenyen reagálhatnak-változhatnak az ifjúság befolyására. Erre már eddig is számtalan példát mutatnak azok a hivatásos és nem hivatásos művészcsoportok, amelyek utcákban és parkokban, iskolákban és üzemekben játszanak, politikai céllal vagy anélkül, és olyan közönségeknek,

amely bizonyos megfontolásokból nem látogatja a konvencionális színházakat. Mindebből következően, ma már számos „intézményesített” színház is kiegészíti normális programját ezzel a formával.

A probléma egyik ága: a hivatásos színházművészek képzése hogyan alakul ennek az új helyzetnek a perspektívájában? E téren változások elsősorban a színészképzésben, az oktatók, valamint a rendezők, szcenikusok felkészítésében várhatók.

Minthogy a vita résztvevői elméleteket fejtegettek, márpedig ezeket a kérdéseket nem lehet pusztán elvi-esztétikai oldalról megközelíteni, a bizottság azt javasolta, hogy a legközelebbi kongresszusra a vendéglátó ország hozzon létre egy olyan „műhelyt”, ahol hazai művészekkel együttműködésben a vélemények gyakorlatban is nyomban demonstrálhatók.

A probléma másik ága: hogyan vesz részt a színház ugyanennek az ifjúságnak a nevelésében, amely majdan formái megváltoztatására kényszerítheti? Mi a színház szerepe az ifjúság nevelésében, beleértve az oktatást és a családi nevelést is?

Ennek a témának a gondozását a Kongresszus egyhangúan a Magyar Központra bízta, amely 1972-ben nemzetközi kollokviumot hív össze a helyzet feltárására.

A legmeddőbb vita

A 13. Kongresszuson még csak borúlátóan nyilatkoztak róla, tartalmi megformai változtatását vitatták, a jövőjét latolgatták.

A 14. Kongresszuson a „Kiadványi Bizottság” már múlt időben be-szélte a *Le Théâtre dans la Monde*-ről, az ITI negyedéves, kétnyelvű folyóiratáról. Belenyugvó-megelégedett felszólalások dicsérték helyette néhány ITI Köz-pont önállóságát, a nemzeti kiadványokat, amelyek a saját ország színházművészetét propagálva - ha majd egyszer kiteljesednek -, összességükben átvehetik a központi folyóirat szerepét. A lengyel küldött hiába fejtegette a központi orgánus fontosságát, hiába vállalta, hogy a „Théâtre en Pologne”, a Lengyel Központ havi folyóirata évente egy különszámot szentelne a nemzetközi színházi eseményeknek, hiába ajánlotta fel ugyanezt a szovjet küldött is, a döntést elodázták. És közvetlenül, vagy az ITI belső bulletinje, az *International Theatre Informations* közbeiktatásával - vég-eredményben a nemzeti központokra hárították egymás informálását.

A legnagyobb gond

A „Harmadik Világ” bizottságban a fejlődésben levő országok színházművészetének képviselői szenvedélyes és sürgető felszólalásokban kérték-követelték az ITI segítségét; szakembereket és tanfolyamokat, szakirodalmat és drámákat, és egyáltalán lehetőséget arra, hogy a földrajzi távolságok, a gazdasági nehézségek, sőt az egyes országokban a színházi emberekre és színészcsoportokra nehezedő egyre súlyosabb politikai nyomás ellenére bemutatkozhatnak egymásnak és a világnak.

Így született az a határozat, hogy az UNESCO patronálásával, ez év novemberében, a Fülöp-szigeteken, a négyszáz éves Manilát köszöntő ünnepek sorába beiktatják a *Harmadik Világ Színházi Fesztiválját*, Afrika, Ázsia és Dél-Amerika színházainak első seregszemléjét, és vele egyidőben, „Fejlődő színház a fejlődésben levő országokban” címen egy nagyszabású, több napos szakmai konferenciát szerveznek.

A seregszemle és a konferencia kettős hivatást tölt be. Egyrészt azt, hogy a részt vevő országok mérjék fel és tudatosítsák azt a hatalmas nemzeti kulturális értéket, amelyet a színház a Harmadik Világban jelent. Másrészt, hogy az Első és Második Világ meghívott vendégei közvetlen élmény keretében ismerjék meg ezt a művészetet, és nyújtsanak segítséget ahhoz, hogy a Harmadik Világ színháza megtalálja helyét a világ színházművészetében.

A legrövidebb hozzászólás

„Barát-e vagy ellenség a közönség?” - ez volt a londoni Kongresszus meghirdetett, de sikertelenségbe vesztett kerekasztal-vitájának témája. Walter Felsenstein hozzászólása: „Ha jó színházat csinálunk, barát; ha rosszat, ellenség.” És le-ült...

A legizgalmasabb esemény

Harmincöt ITI Központ titkos szavazása a következő tizenkét ország küldötteiből állította össze az ITI új végrehajtó bizottságát: *Szovjetunió* és *Anglia* (33-33 szavazattal), *Franciaország* (32 szavazattal), *Egyesült Államok* (31 szavazattal), *Német Demokratikus Köztársaság* és *Argentína* (28-28 szavazattal), *Románia* (27 szavazattal), *Csehszlovákia*, *Dánia* és *India* (26-26 szavazattal), *Egyiptom* és *Olaszország* (25-25 szavazattal). Magyarország 15 szavazatot kapott.

A legközelebbi kongresszusig

Minden egyes kongresszus határállomás egy szervezet életében: lezár egy korszakot, és újat nyit. A vitáknak, a nézetek összecsapásának, a határozatoknak új lendületet kell adniuk a cselekvéshez az elkövetkezendő időszakokra.

A budapesti és a londoni Kongresszus között eltelt két esztendő a köz-ponti szervezet elfáradását tükrözi, az adminisztratív problémák túltengését a művészi kérdések rovására.

Ugyanakkor és ugyanebben a két esztendőben rendkívül aktivizálódtak és önálló kezdeményezőkké lettek a nemzeti központok, nem utolsósorban a szocialista országokban. A Csehszlovák, a Lengyel, az NDK és a Magyar Központ újjászervezése, megfiatalodása, egyre szorosabb kapcsolatuk országuk színházművészetével és művészeivel, a nemzetközi színházi szervezetek hazai tagközpontjaival, a nemzetközi találkozók, amelyek megrendezésére vállalkoztak - mindez arra enged következtetni, hogy jó úton járnak.

Hogy ez az út az elkövetkezendő két esztendőben milyen eredményes lesz, arról majd az ITI 15. Kongresszusa ad számot - Moszkvában vagy Leningrádban...

LŐRINCZ ÉVA

Az Adáshiba Helsinkiben

Nem mindennapos esemény: a Finn Nemzeti Színház 1971-ben egy fiatal magyar író mai témájú darabját mutatta be. Szakonyi Károly *Adáshiba* című művéről van szó. Jó alkalom ez arra, hogy némely téves elképzelést tisztázzunk. Hajlamosak vagyunk egy kisebb ország fővárosának a színházművészetét eleve provinciálisnak tartani, különösen akkor, ha csak keveset tudunk róla. Pedig Finnország, illetve fővárosának éle-tele „színháziasabb” a miénknél. A színházszert az én is szeretek színházat játszani, az amatőrmozgalom népszerűségére támaszkodik.

A hivatásos finn színházi életnek széles népi alapja van, tízezerre tehető az amatőr társulatok száma. (Nálunk - az arányokat figyelembe véve - mintegy huszonkétezer ilyen társulatnak kellene működnie!) Ezért tekinthető Finnor-

szágban a színjátszás nemzeti művészetnek.

A finn *nyelvű* színházi tradíció majd négy évtizeddel ifjabb a magyarénál; a legrégebb finn nyelvű színházat, a jelenlegi Nemzeti Színházat, 1862-ben alapították.

Arvi Kivimaa professzor, a Nemzeti Színház nagy tekintélyű irodalmár igazgatója, évek óta hangoztatta kívánságát, hogy modern magyar drámát kíván színpadra vinni. Az óhajból valóság lett: előbb Örkény István *Tóték* című darabját, később pedig Szakonyi Károly *Adáshiba* című komédiáját adatta elő a Nemzetiben, ahol a korszerű drámát többek között Arthur Adamov, Eugene Ionesco, Samuel Beckett, Eugene O'Neill, Arthur Miller, Maxwell Anderson, Giraudoux, Sartre, Anouilh képviseli, és ahol a klasszikusok állandóan színpadon vannak.

Örkény István tragikomédiája majd száz előadást ért meg: utána kerítettek sort nemrégén, 1971 februárjában az *Adáshiba* bemutatójára, amelynek helsinki sikeréről tanúskodnak a finn színházi kritikák. Szakonyi darabját az tette nemzetközileg is aktuálissá, hogy világ-szerte megjelent a szinte kizárólag tele-víziót néző, elbambolt ember típusa, s így egyfajta nyárspolgáriasság megteremtőjévé vált a képernyő.

A magukat boldognak képzelő Bódog családok csak addig problémátlanok, amíg fut a kép a tévén... de egy bizonyos idő elteltével annyira eltompulnak, hogy már a csodák észrevételére is képtelenné válnak, nekik Krisztusok, Marxok, Che Guevarák hiába jönnek a földre, elfásultak az elvek, az eszmények iránt. Jól látja ezt a finn napilap, a Kansan Uutiset kritikusa, Maija Savutie:

„Vanda problémáját már az első részben is felvillantják, a második részben azonban komolyabb és mélyebb szintre terelik. Úgy látszik, hogy az író a tévékomplexus bemutatásával nemcsak a közönség szórazottatására törekszik. Ezekkel a mai jelenségekkel igyekszik egyúttal leleplezni azt, hogy valami rettenetesen félresiklott és negatívummá vált a társadalomban. A színdarab hangneme változik, a komikus elemek mind-amellett megmaradnak. A Bódog család albérlője, Emberfi vagyis Krisztosz, más világot képvisel. Titokzatos és furcsa „csodatevőként” jelenik meg a nappali szobában a család legfiatalabb tagja, a 19 éves Imrus társaságában. Az Ember